

**Kodeks
postępowania
cywilnego. Tom I A.
Komentarz do art. 1-424(12)**

Wydanie 3.

Kodeks postępowania cywilnego

z dnia 17 listopada 1964 r. (Dz.U. Nr 43, poz. 296)

Tekst jednolity z dnia 19 lipca 2019 r. (Dz.U. 2019, poz. 1460)

(zm.: Dz.U. 2019, poz. 1043, poz. 1146, poz. 1469, poz. 1495, poz. 1802, Druk sejmowy Nr 3858)

Tytuł wstępny. Przepisy ogólne

Literatura: B. Bladowski, *Metodyka pracy sędziego cywilisty*, Warszawa 2013; A. Błachnio-Parzych, *Przepisy odsyłające systemowo (wybrane zagadnienia)*, PiP 2003, Nr 1; E. Błaszczak, *Klauzula generalna „dobrych obyczajów” z art. 3 k.p.c.*, PPC 2014, Nr 2; W. Broniewicz, I. Kunicki, A. Marciniak, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2016; W. Broniewicz, I. Kunicki, A. Marciniak, *Postępowanie cywilne w zarysie*, 2014, 2016; S. Dalka, *Podstawy postępowania cywilnego*, Sopot 2005; S. Dalka, M. Koerner, *Nowelizacja k.p.c. z 2 lipca 2004 r. z komentarzem*, cz. 1, EP 2004, Nr 10; H. Dolecki, *Jadna czy kilka prawd w poznaniu sądowym?*, w: Z. Ofiarski (red.), *Księga jubileuszowa z okazji 15-lecia Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego*, Szczecin 2004; *tenże*, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2005; H. Dolecki, T. Wiśniewski, *KPC. Komentarz*, t. 1, 2013; T. Ereciński, *KPC. Komentarz*, t. 1, 2016; T. Ereciński, K. Weitz, *Prawda i równość stron w postępowaniu cywilnym a orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego*, w: T. Ereciński, K. Weitz (red.), *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego*, Serock k. Warszawy, 24–26.9.2009 r., Warszawa 2010; *ciż* (red.), *Wpływ Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na pojęcie dopuszczalności drogi sądowej*; M. Filar, *Pokrzywdzony (ofiara przestępstwa) w polskim prawie karnym materialnym*, CzPKiNP 2002, Nr 2; S. Glaser, *O prejudykalności wyroków karnych*, PPC 1934, Nr 12; A. Góra-Błaszczkowska, *KPC. Komentarz*, t. 1, 2016; *taż*, *Zasada koncentracji materiału procesowego*, w: E. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska-Ząbczyk (red.), *Dowody w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010; P. Grzegorzczak, M. Walasik, F. Zedler (red.), *Nadużycie prawa procesowego cywilnego*, Warszawa 2019; J. Gudowski, *O kilku naczelnych zasadach procesu cywilnego – wczoraj, dziś, jutro*, w: A. Nowicka (red.), *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana prof. Stanisławowi Sołtyśnińskiemu*, Poznań 2005; R. Hauser, *Odpowiednie stosowanie przepisów prawa – uwagi porządkujące*, PPIA 2005, t. LXV; A. Jakubecki, *Kontrafaktyczność a poznanie prawdy w procesie cywilnym w świetle zmian kodeksu postępowania cywilnego*, PS 1998, Nr 10; A. Jakubecki, *Naczelnne zasady postępowania cywilnego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego*, w: I. Ratusińskiej (red.), *Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd Kadr Postępowania Cywilnego w Zakopanem (7-9.10.2005 r.)*, Kraków 2006; A. Jakubecki, F. Zedler, *Postępowanie upadłościowe. Komentarz*, Warszawa 2011; A. Jakubecki, F. Zedler, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, LEX 2011; J. Jankowski, *Nowelizacje Kodeksu postępowania cywilnego wprowadzone w 2005 r.*, Warszawa 2005; *tenże*, *Uczestnicy sądowego postępowania egzekucyjnego*, Łódź 1992; J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2007, 2009; A. Kallaus, *Konsekwencje prawne zmiany przepisu art. 3 KPC w postępowaniu procesowym*, MoP 1997, Nr 4; C.P. Kłak, *Wyrok nakazowy a postępowanie cywilne*, Pal. 2004, Nr 11–12; K. Knoppek, *Zmierzch zasady prawdy obiektywnej w procesie cywilnym*, Pal. 2005, Nr 1–2; M. Kostwiński, *Unieważnienie prawomocnego orzeczenia wydanego w postępowaniu cywilnym*, MoP 2014, Nr 7; R. Kulski, *Umowy procesowe w postępowaniu cywilnym*, Kraków 2006; J. Lapiere, *Uгода sądowa w polskim procesie cywilnym*, Warszawa 1968; A. Łazarska, *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012; M. Manowska, *Zmiany w kodeksie postępowania cywilnego wprowadzone w 2004 r.*, PS 2005, Nr 5; E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Postępowanie cywilne*; E. Marszałkowska-Krześ, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Legalis 2018; W. Masewicz, *Prokurator w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1975; M. Nowicki, *Wpływ ustaleń wydanych w postępowaniu karnym na postępowanie cywilne oraz zakres związania sądu*, w: E. Marszałkowska-Krześ (red.), *Tendencje prawa materialnego i procesowego cywilnego*, Wrocław 2017; K. Piasecki, *Postępowanie sporne rozpoznawcze*, Warszawa 2004; K. Piasecki, A. Marciniak, *KPC. Komentarz*, t. 1, 2014, 2016; H. Pietrzykowski, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2011, 2014; *tenże*, *Prawo do rzetelnego procesu w świetle zmienionej procedury cywilnej*, PS 2005, Nr 10; M. Plebanek, *Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012; Z. Resich, *Poznanie prawdy w procesie cywilnym*, Warszawa 1958; Z. Resich, W. Siedlecki, *KPC. Komentarz*, t. 1, 1975, 1976; P. Rylski, *Moc wiążąca wyroku karnego skazującego a sytuacja procesowa osoby trzeciej*, PPC 2010, Nr 1; M. Sawczuk, *Teoria prawdy w prawie cywilnym (procesowym i materialnym)*, w: *Studia z prawa postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Zbigniewa Resicha*, Warszawa 1985; W. Siedlecki, *Zasady wyrokowania w procesie cywilnym*, Warszawa 1957; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne*, 2014; M. Uliasz, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2008; M. Walasik, *Analogia w prawie procesowym cywilnym*, Warszawa 2013; E. Waśkowska, *Zasady procesu cywilnego*, Roczn.

nik Prawniczy Wileński 1930, t. IV; *K. Weitz*, System koncentracji materiału procesowego według projektu zmian Kodeksu postępowania cywilnego, w: *K. Markiewicz* (red.), Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej, Warszawa 2011; *E. Wengerek*, Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym, Warszawa 1958; *P. Wiśniewski*, Udział prokuratora w postępowaniu cywilnym, Toruń 2014; *T. Wiśniewski*, Przebieg procesu cywilnego, Warszawa 2013; *S. Wronkowska, M. Zielińska, Z. Ziemiński*, Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe, Warszawa 1974; *J. Wróblewski*, Przepisy odsyłające, ZNUŁ. Nauki Humanistyczno-Społeczne 1964, Nr 35; *A. Zieliński*, KPC. Komentarz, 2012.

Art. 1.^{1,2} [Sprawy cywilne]

Kodeks postępowania cywilnego normuje postępowanie sądowe w sprawach ze stosunków z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy, jak również w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych oraz w innych sprawach, do których przepisy tego Kodeksu stosuje się z mocy ustaw szczególnych (sprawy cywilne).

Spis treści

	Nb		Nb
1. Ustawowa definicja sprawy cywilnej	1	4. Sprawy cywilne w znaczeniu formalnym	4
2. Sprawy cywilne w znaczeniu materialnym	2	5. Sprawy niebędące sprawami cywilnymi w rozumieniu art. 1 KPC	5
3. Sprawy cywilne w znaczeniu materialnym w orzecznictwie Sądu Najwyższego	3	6. Sprawy pozorne	6

1 1. Ustawowa definicja sprawy cywilnej. Artykuł 1 zawiera definicję spraw cywilnych. Definicja ta jest bardzo szeroka, obejmuje bowiem swoim zakresem wszystkie sprawy podlegające załatwieniu w postępowaniu cywilnym. Zachowuje ona aktualność wyłącznie na gruncie KPC. W świetle komentowanego przepisu w literaturze (zob. przykładowo *W. Broniewicz, I. Kunicki, A. Marciniak*, Postępowanie cywilne, s. 39 i n.; *K. Gajda-Roszczyńska*, w: *A. Góra-Błaszczkowska*, KPC. Komentarz, t. 1, 2016, s. 12 i n.) i w orzecznictwie (zob. m.in. post. SN: z 11.4.2008 r., II CSK 646/07, Legalis; z 27.3.2013 r., I CSK 402/12, OSNC 2013, Nr 10, poz. 120; z 11.9.2014 r., III CZ 46/14, OSNC 2015, Nr 7–8, poz. 92) wyróżnia się sprawy cywilne w znaczeniu materialnym oraz sprawy cywilne w znaczeniu formalnym.

2 2. Sprawy cywilne w znaczeniu materialnym to sprawy, które związane są z szeroko rozumianym prawem cywilnym i z natury podlegają załatwieniu w postępowaniu cywilnym. Przede wszystkim chodzi tutaj o sprawy wynikające ze stosunków prawnych uregulowanych w KC, a także inne sprawy z zakresu prawa cywilnego materialnego uregulowanego w ogromnej ilości aktów prawnych, których nie sposób w tym miejscu choćby przykładowo wymienić. Ze względu na osobne unormowanie prawa rodzinnego w KRO ustawodawca oddzielnie wymienił w art. 1 KPC sprawy z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego, choć prawo rodzinne powszechnie zaliczane jest do prawa cywilnego. Postępowanie cywilne co do zasady dotyczy spraw z zakresu prawa prywatnego, a zatem tej części prawa, która reguluje **stosunki prawne cechujące się równorzędnością**, czyli stosunki prawne pozbawione elementów władczych (charakterystycznych dla prawa publicznego). W konsekwencji zbadanie zasadności roszczenia wynikającego z takiego stosunku prawnego uznać należy za sprawę cywilną w znaczeniu materialnym. Jak wskazał SN w post. z 4.4.2003 r. (III CZP 11/03, Legalis) oraz w post. z 14.9.2004 r. (III CK 566/03, Legalis), ocena sprawy zależy od przedstawionego pod osąd roszczenia i przytoczono-

¹ Utracił moc z dniem 17 lipca 2000 r., rozumiany w ten sposób, iż w zakresie pojęcia „sprawy cywilnej” nie mogą się mieścić roszczenia dotyczące zobowiązań pieniężnych, których źródło stanowi decyzja administracyjna, na podstawie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 lipca 2000 r. sygn. akt SK. 12/99 (Dz.U. z 2000 r. poz. 665).

² Utracił moc z dniem 11 września 2017 r.: – w zakresie, w jakim dotyczy zagadnienia oceny prawidłowości procedury wyboru sędziego Trybunału Konstytucyjnego; – w zakresie, w jakim dotyczy zagadnienia oceny prawidłowości procedury przedstawienia kandydatów na stanowisko Prezesa oraz Wicprezesa Trybunału Konstytucyjnego przez Zgromadzenie Ogólne Sędziów Trybunału Konstytucyjnego i powołania ich przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 11 września 2017 r. sygn. akt K 10/17 (Dz.U. z 2017 r. poz. 1727).

nego przez powoda stanu faktycznego. Te dwa elementy, konkretyzując stosunek prawny między stronami, kształtują charakter sprawy i tym samym nadają jej lub odejmują przymiot sprawy cywilnej. Jak trafnie przy tym dodał SN w powołanym postanowieniu, jeżeli jedna ze stron stosunku prawnego uzyskuje pozycję podmiotu działającego z mocy swej władzy zwierzchniej, to stosunek taki nie jest stosunkiem cywilnoprawnym. Z kolei w post. z 22.4.1998 r. (I CKN 1000/97, Legalis) i post. z 24.6.2010 r. (IV CSK 554/09, Legalis) SN stwierdził, że droga sądowa jest dopuszczalna, jeżeli powód opiera swoje roszczenia na zdarzeniach prawnych, które mogą stanowić źródło stosunków cywilnoprawnych. Zgodnie natomiast z post. SN z 11.1.2001 r. (IV CKN 1630/00, Legalis), rozstrzygające znaczenie ma tu ustalenie, czy z treści pozwu wynika, że powód wywodzi swe uprawnienie ze stosunku cywilnoprawnego, nie zaś to, czy stosunek cywilnoprawny, na który powód powołuje się, rzeczywiście istnieje, gdyż okoliczność ta powinna być dopiero stwierdzona w toku merytorycznego rozpoznania sprawy przez sąd. Należy zatem wyraźnie oddzielić badanie treści pozwu w celu ustalenia cywilnego charakteru sprawy dla rozstrzygnięcia o dopuszczalności drogi sądowej od oceny zasadności żądania pozwu. Podobnie w post. z 4.12.2009 r. (III CSK 75/09, Legalis) SN przyjął, że dopuszczalność drogi sądowej zależy od okoliczności faktycznych przytoczonych przez powoda jako podstawa roszczenia, nie jest natomiast uzależniona od wykazania istnienia tego roszczenia (tak też w wyr. SN z 17.6.2016 r., IV CSK 655/15, Legalis). Wreszcie w wyr. z 11.1.2017 r. (IV CSK 112/16, Legalis) SN stwierdził, iż w zasadzie każde roszczenie procesowe, sformułowane jako żądanie zasądzenia, ustalenia lub ukształtowania stosunku prawnego, niezależnie od jego merytorycznej zasadności, jest objęte drogą sądową, jeżeli dotyczy podmiotów, których pozycja w ramach tego stosunku prawnego jest równorzędna.

W świetle powołanych orzeczeń za utrwalony w judykaturze SN i bez wątplenia trafny należy uznać pogląd, iż ustalając cywilny albo niecywilny charakter określonej sprawy, sąd bada wyłącznie roszczenie procesowe, czyli twierdzenie powoda o przysługujących mu przeciwko pozwanemu roszczeniach materialnoprawnych wraz z przedstawionymi w powództwie na poparcie tego twierdzenia okolicznościami faktycznymi. Jeżeli natura roszczenia procesowego ma charakter cywilnoprawny (gdyż roszczenie wywodzone jest ze stosunku prawnego cechującego się równością stron, pozbawionego elementów władczych), przedstawiona sądowi sprawa jest sprawą cywilną. Trafnie podkreśla przy tym SN, że kwestia istnienia po stronie powoda roszczenia materialnoprawnego pozostaje tutaj bez znaczenia i stanowi ona dopiero przedmiot badania na etapie rozpoznania sprawy (uznanej wcześniej za cywilną). Dlatego sprawa cywilna to również taka, w której przedstawiono roszczenia oczywiście bezzasadne i całkowicie pozbawione podstawy prawnej (tak też SN w wyr. z 13.1.2015 r., II PK 82/14, Legalis; post. z 20.6.2012 r., I CSK 558/11, Legalis; odmienny i raczej odosobniony pogląd wyraził SN w post. z 20.9.1996 r., III CZP 72/96, Legalis, z głosami krytycznymi: *F. Zedlera*, PS 1998, Nr 1, s. 75 i n. oraz *M. Cieślińskiego*, OSP 1997, Nr 6, poz. 113).

W art. 1 do spraw cywilnych ustawodawca zaliczył również **sprawy z zakresu prawa pracy**. Ponieważ prawo pracy wywodzi się z prawa cywilnego (umowy o pracę dotyczyły art. 441 i n. KZ) i bez wątplenia należy ono do prawa prywatnego, sprawy z zakresu prawa pracy zaliczane są do spraw cywilnych w znaczeniu materialnym, czyli do tych, które z natury rzeczy podlegają załatwieniu w postępowaniu cywilnym. Sprawami cywilnymi w rozumieniu komentowanego przepisu są indywidualne sprawy z zakresu prawa pracy (zob. art. 476 § 1 KPC). Rozwiązywanie sporów zbiorowych z zakresu prawa pracy reguluje natomiast ustawa z 23.5.1991 r. o rozwiązywaniu sporów zbiorowych (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 174 ze zm.). Oczywiście ze sporów zbiorowych mogą też wynikać roszczenia o charakterze prywatnoprawnym, które mogą być dochodzone i zaspokajane w ramach postępowania cywilnego.

Podsumowując dotychczasowe uwagi, stwierdzić można, że sprawy cywilne w znaczeniu materialnym to sprawy z zakresu prawa prywatnego, których „naturalną” drogą załatwienia jest postępowanie cywilne. Dlatego podlegają one rozpoznaniu w postępowaniu cywilnym, niezależnie od tego, czy przepisy ustaw regulujących stosunki prawne z zakresu prawa prywatnego zawierają w tym zakresie odesłanie. Zrozumiałe jest więc, że wątpliwości co do tego, czy określona sprawa jest sprawą cywilną w znaczeniu materialnym i tym samym – czy podlega ona rozpoznaniu w postępowaniu cywilnym wielokrotnie były przedmiotem orzeczeń Sądu Najwyższego.

3 3. Sprawy cywilne w znaczeniu materialnym w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Jak przyjął SN w orz. z 13.5.1958 r. (II CR 384/58, niepubl.), do roszczeń cywilnych, dla dochodzenia których służy droga sądowa, nie należą roszczenia majątkowe ze stosunków, które nawiązują się nie mocą aktów woli pomiędzy podmiotami równorzędnymi w obrocie prawnym, lecz mocą zarządzenia, nakazu lub zakazu, wydanych w wykonaniu władzy państwowej. Takie roszczenia mogą mieć charakter cywilny tylko wtedy, jeżeli przepis ustawy tak stanowi.

Za sprawy cywilne SN uznał w szczególności:

- 1) sprawę, w której ZUS domaga się na podstawie art. 527 KC (akcja pauliańska) ochrony należności z tytułu składki na ubezpieczenie społeczne (uchw. SN(7) z 12.3.2003 r., III CZP 85/02, Legalis);
- 2) sprawę, w której mianowany pracownik samorządowy kwestionuje okresową ocenę dokonaną na podstawie art. 17 nieobowiązującej już ustawy z 22.3.1990 r. o pracownikach samorządowych (tekst jedn. Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1593 ze zm. – post. SN z 4.2.2009 r., II PK 226/08, Legalis; obecnie odpowiednikiem tego przepisu jest art. 27 ustawy z 21.11.2008 r. o pracownikach samorządowych, tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 1282 – przyp. *M.M.*);
- 3) sprawę z powództwa Skarbu Państwa przeciwko przedsiębiorcy o zwrot środków finansowych przyznanych z publicznych środków wspólnotowych i publicznych środków krajowych w wyniku umowy o dofinansowanie projektu (wyr. SN z 7.10.2015 r., I CSK 878/14, OSNC 2016, Nr 9, poz. 108);
- 4) sprawę z powództwa przywróconego do służby policjanta przeciwko Skarbowi Państwa o utracone korzyści w postaci różnicy pomiędzy uposażeniem, które otrzymałby, gdyby pełnił służbę, a świadczeniem za okres pozostawania poza służbą (uchw. SN z 3.12.2014 r., III CZP 91/14, OSNC 2015, Nr 10, poz. 111);
- 5) sprawę, w której Skarb Państwa, po uchyleniu decyzji organu kontroli skarbowej ustalającej zobowiązanie podatkowe w niższej kwocie od uiszczonej przez podatnika, dochodzi zwrotu kwot przekazanych podatnikowi z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia (post. SN z 6.6.2014 r., I CSK 470/13, Legalis);
- 6) sprawę o zwrot wadium w zamówieniach publicznych (wyr. SN z 11.5.2012 r., II CSK 491/11, Legalis; post. SN z 12.2.2014 r., IV CSK 291/13, Legalis);
- 7) sprawę z powództwa Agencji Rynku Rolnego o zwrot dopłaty do ceny skupu zbóż (wyr. SN z 22.4.2010 r., V CSK 355/09, OSNC 2010, Nr 11, poz. 151).

Za sprawy, które nie mają charakteru cywilnego i w których – w związku z tym – droga sądowa jest niedopuszczalna (zob. uw. do art. 2, Nb 4) SN uznał m.in. sprawy:

- 1) o zasądzenie od komornika sądowego na rzecz spółdzielni mieszkaniowej opłaty za udzielenie komornikowi informacji niezbędnych do prawidłowego prowadzenia postępowania egzekucyjnego (uchw. SN z 21.10.2015 r., III CZP 66/15, Legalis);
- 2) o stwierdzenie ważności uchwały kościoła lub związku wyznaniowego dotyczącej obsady funkcji w tym kościele lub związku (post. SN z 12.5.2016 r., IV CSK 529/15, OSNC 2017, Nr 3 poz. 35);
- 3) o zwrot kosztów opieki medycznej udzielonej w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej (gdyż mimo majątkowego charakteru sprawy adresatem roszczenia jest państwo jako podmiot prawa publicznego, post. SN z 28.5.2015 r., III CZP 26/15, OSNC 2015, Nr 11, poz. 133);
- 4) o spełnienie obietnic wyborczych (uchw. SN z 20.9.1996 r., III CZP 72/96, Legalis, z głosami krytycznymi: *F. Zedlera*, PS 1998, Nr 1, s. 75 i n. oraz *M. Cieślińskiego*, OSP 1997, Nr 6, poz. 113);
- 5) o ustalenie, że określona nieruchomości stała się z mocy prawa przedmiotem użytkowania wieczystego PKP (wyr. SN z 13.8.2015 r., I CSK 607/14, Legalis);
- 6) z zakresu postępowania kwalifikacyjnego i w przedmiocie cofnięcia aplikantowi zezwolenia na odbywanie aplikacji pozaetatowej (wyr. SN z 30.9.2014 r., II PK 282/13, OSNP 2016, Nr 2, poz. 18);
- 7) o zapłatę składek na ubezpieczenie społeczne zabezpieczonych hipoteką przymusową ustanowioną na nieruchomości zobowiązanego (post. SN z 16.5.2013 r., IV CSK 616/12, Legalis);
- 8) o ustalenie zgodności z prawem wyboru społecznego inspektora pracy (post. SN z 7.12.2011 r., II PK 79/11, Legalis);

- 9) o zwrot stypendium doktoranckiego (uchw. SN z 22.10.2010 r., III CZP 74/10, OSNC 2011, Nr 5, poz. 55);
- 10) o ustalenie prawidłowości zastosowania prawa materialnego przy wydawaniu decyzji administracyjnej (post. SN z 4.6.2009 r., III CZP 28/09, Legalis; wyr. SN z 16.12.2009 r., I CSK 17509, OSNC 2010, Nr 7–8, poz. 115; wyr. SN z 4.1.2012 r., III CSK 126/11, Legalis).

4. **Sprawy cywilne w znaczeniu formalnym.** Są to sprawy, które ustawodawca przekazał do załatwienia w postępowaniu cywilnym, choć nie są one związane z prawem prywatnym (czyli szeroko rozumianym prawem cywilnym). Z istoty swej nie są to więc sprawy cywilne i dlatego nie są zaliczane do spraw cywilnych w znaczeniu materialnym, ale mimo to ustawodawca zdecydował się do przekazania ich na drogę postępowania cywilnego.

W art. 1 KPC ustawodawca wymienił jedną kategorię spraw cywilnych w znaczeniu formalnym – sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych, które z natury swojej są sprawami administracyjnymi. Administracyjny charakter mają uregulowane w KPC i wszczynane odwołaniem od decyzji administracyjnej sprawy z zakresu ochrony konkurencji i konsumentów (art. 479²⁸ i n.), sprawy z zakresu regulacji energetyki (art. 479⁴⁶ i n.), sprawy z zakresu regulacji telekomunikacji i poczty (art. 479⁵⁷ i n.), regulacji transportu kolejowego (art. 479⁶⁸ i n.), a także z zakresu regulacji rynku wodno-kanalizacyjnego (art. 479⁷⁹ i n.). Spośród spraw rozpoznawanych w trybie nieprocesowym administracyjnoprawny charakter mają w szczególności sprawy o przepadek rzeczy na podstawie prawa celnego (art. 610¹ i n.), sprawy o przepadek pojazdów (art. 610⁶ i n.), a także sprawy z zakresu przepisów o przedsiębiorstwach państwowych i o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego (art. 691¹ i n.).

Poza wymienionymi sprawami istnieje cały szereg innych spraw cywilnych w znaczeniu formalnym, czyli takich, które nie mają charakteru cywilnego (a z natury swojej są sprawami administracyjnymi), a które jednak ustawodawca zdecydował się skierować na drogę postępowania cywilnego. Jak wynika z art. 1 *in fine*, sprawy te podlegają załatwieniu z zastosowaniem przepisów KPC „z mocy ustaw szczególnych”. Odmienne zatem niż w przypadku spraw cywilnych w znaczeniu materialnym konieczne jest wyraźne odesłanie, aby sprawa niemająca z natury swojej charakteru cywilnego podlegała załatwieniu w postępowaniu cywilnym.

Do spraw cywilnych w znaczeniu formalnym należy zaliczyć w szczególności:

- 1) sprawy o odtworzenie dyplomów i świadectw ukończenia nauki (art. 5 i n. dekretu z 7.7.1945 r. o odtworzeniu dyplomów i świadectw o ukończeniu nauki, Dz.U. z 1945 r. Nr 27, poz. 164 ze zm.);
- 2) sprawy o umarzenie utraconych dokumentów (art. 3 i n. dekretu z 10.12.1946 r. o umarzeniu utraconych dokumentów, Dz.U. z 1947 r. Nr 5, poz. 20);
- 3) sprawy o zwolnienie od taksy notarialnej (art. 6 § 5 PrNot);
- 4) sprawy z zażalenia na odmowę dokonania czynności notarialnej (art. 83 § 1b PrNot);
- 5) sprawy o wydanie wypisu aktu notarialnego (art. 110 § 2 PrNot);
- 6) sprawy o wpis partii politycznej do ewidencji (art. 22 ustawy z 27.6.1997 r. o partiach politycznych, tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 580);
- 7) sprawy wyborcze (art. 20 § 5, art. 111 § 2, art. 145, 149 § 6–8, art. 161a, 205, 218, 242, 250, 282, 300, 304 § 6–7, art. 323, 367, 393 i 404 KWyb; art. 35 ustawy z 15.9.2000 r. o referendum lokalnym, tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 741; art. 44, 48 ust. 6–7 i art. 63 ust. 8 ustawy z 14.3.2003 r. o referendum ogólnokrajowym, tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 1444 ze zm.);
- 8) sprawy o zastosowanie obowiązku poddania się leczeniu w zakładzie lecznictwa odwykowego (art. 26 ust. 2 ustawy z 26.10.1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 2137 ze zm.);
- 9) sprawy z zakresu ochrony zdrowia psychicznego (art. 42 i n. ustawy z 19.8.1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego, tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 1878 ze zm.).

5. **Sprawy niebędące sprawami cywilnymi w rozumieniu art. 1 KPC.** Realizując konstytucyjne prawo do sądu, zagwarantowane w szczególności w art. 45 Konstytucji RP, ustawodawca przewidział również **wyjątkowo rozpoznawanie w postępowaniu cywilnym** sprawy niebędącej sprawą cywilną nawet w szerokim znaczeniu wynikającym z art. 1 KPC. Następuje to **w razie powstania negatywnego sporu kompetencyjnego** i uznania się przez organ administracji pu-

blicznej lub sąd administracyjny za niewłaściwe w danej sprawie (art. 199¹ i art. 464 KPC – zob. uw. do tych przepisów). Można przyjąć, iż na mocy art. 199¹ i art. 464 KPC proces cywilny stanowi subsydiarną drogę rozpoznania spraw administracyjnych, w których stronie odmówiono wcześniej ochrony prawnej w ramach postępowania administracyjnego lub sądownoadministracyjnego.

Oczywiście, jak trafnie zauważył SN w wyr. z 13.10.2017 r. (I CSK 20/17, Legalis), obowiązywanie art. 199¹ KPC nie może oznaczać, że każda osoba, której skarga do sądu administracyjnego została odrzucona z uwagi na cechy przedmiotu zaskarżenia, może zainicjować postępowanie przed sądem powszechnym w celu uzyskania rozstrzygnięcia, którego odmówiono jej na drodze sądownoadministracyjnej. Warunkiem udzielenia jej takiej ochrony w sprawie niebędącej sprawą cywilną w rozumieniu art. 1 KPC jest to, aby spór, w jakim pozostaje z innym podmiotem, miał cechy sprawy w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP.

Zrozumiałe więc jest, że w doktrynie oraz w orzecznictwie przyjmuje się, iż w postępowaniu cywilnym podlegają również rozpoznaniu sprawy niemieszczące się z jakichkolwiek powodów (w szczególności – usterek legislacyjnych) w definicji sprawy cywilnej albo sądownoadministracyjnej. Sprawy te, niebędące sprawami cywilnymi, sądownoadministracyjnymi ani karnymi, są rozpoznawane przez sąd w postępowaniu cywilnym. Wykładnia art. 1 i 2 KPC powinna bowiem pozostawać w zgodzie z przepisami art. 45 ust. 1, art. 77 ust. 2 i art. 177 Konstytucji RP, które gwarantują każdemu prawo do sądu, stwarzając **domniemanie kompetencji sądu powszechnego we wszystkich sprawach z wyjątkiem spraw ustawowo zastrzeżonych dla właściwości innych sądów** (zob. *J. Gudowski*, w: *T. Ereciński*, KPC. Komentarz, t. 1, 2016, uw. do art. 1, Nb 1; post. SN z 19.12.2003 r., III CK 319/03, Legalis; post. SN z 4.12.2009 r., III CSK 75/09, Legalis).

- 6. Sprawy pozorne.** W doktrynie wyróżnia się kategorię spraw pozornych, czyli takich, które już *prima facie* „są absurdalne, irracjonalne albo mają wymiar żartobliwy” (*J. Gudowski*, w: *T. Ereciński*, *K. Weitz* (red.), Wpływ Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na pojęcie dopuszczalności drogi sądowej, s. 426 i n.; *tenże*, w: *T. Ereciński*, KPC. Komentarz, t. 1, 2016, uw. do art. 1, Nb 1; *K. Gajda-Roszczyńska*, w: *A. Góra-Błaszczkowska*, KPC. Komentarz, t. 1, 2016, s. 17 i n.). Przyjmuje się, że w sprawach tych nie przysługuje prawo do sądu, ponieważ udzielenie ochrony prawnej w tych „sprawach” w ogóle nie jest możliwe, z drugiej zaś strony – ich „rozpoznawanie” przez sąd godziłoby w powagę wymiaru sprawiedliwości.

Podkreślić jednak należy, iż kryterium sprawy pozornej powinno być stosowane w praktyce sądowej z dużą ostrożnością, gdyż ustalając cywilnoprawny charakter sprawy, sąd nie bada jeszcze zasadności wynikających z tej sprawy roszczeń (co więcej – sąd zobowiązany jest przystąpić do rozpoznania sprawy cywilnej pomimo oczywistej bezzasadności roszczeń, zob. Nb 2). Ponadto z art. 45 ust. 1, 77 ust. 2 i art. 177 Konstytucji RP wynika domniemanie kompetencji sądu powszechnego we wszystkich sprawach (zob. Nb 5), a również za sprawą *prima facie* żartobliwą lub absurdalną może kryć się rzeczywiste roszczenie wymagające ochrony sądowej.

Art. 2. [Droga sądowa]

§ 1. Do rozpoznawania spraw cywilnych powołane są sądy powszechne, o ile sprawy te nie należą do właściwości sądów szczególnych, oraz Sąd Najwyższy.

§ 1a–2. (uchylone)

§ 3. Nie są rozpoznawane w postępowaniu sądowym sprawy cywilne, jeżeli przepisy szczególne przekazują je do właściwości innych organów.

Spis treści

	Nb		Nb
1. Domniemanie drogi postępowania cywilnego	1	5. Następcza niedopuszczalność drogi sądowej	5
2. Dopuszczalność drogi sądowej	2	6. Czasowa niedopuszczalność drogi sądowej .	6
3. Orzekanie w przedmiocie dopuszczalności drogi sądowej	3	7. Skutki czasowej niedopuszczalności drogi sądowej	7
4. Niedopuszczalność drogi sądowej	4		

8. Przemienność drogi sądowej oraz drogi inne- 9. Wyłączenie drogi sądowej mocą zapisu
go postępowania . . . . . 8 na sąd polubowny 9

1. **Domniemanie drogi postępowania cywilnego.** W art. 2 § 1 KPC przewidziano regułę, iż 1
do rozpoznawania spraw cywilnych powołane są sądy powszechne oraz Sąd Najwyższy. Jedyne
wyjątkowo, gdy przepis szczególnie rangi ustawowej tak stanowi, właściwy do rozpoznania sprawy
cywilnej może być właściwy sąd szczególny. *De lege lata* sądami szczególnymi, którym może
zostać przekazana do rozpoznania sprawa cywilna, są wyłącznie sądy administracyjne, czyli
WSA i NSA. Jeżeli natomiast nie ma przepisu szczególnego przekazującego sprawę cywilną
na drogę postępowania przed sądem szczególnym, przyjmując należy, że w sprawie tej pozostaje
otwarta droga postępowania cywilnego przed sądem powszechnym. W świetle art. 45 ust. 1
Konstytucji RP oraz komentowanego przepisu bez znaczenia pozostaje okoliczność, czy przepis
szczególny, regulujący określoną kategorię stosunków cywilnoprawnych i wynikających z tych
stosunków spraw cywilnych, zawiera odesłanie nakazujące stosowanie w tych sprawach przepisów
KPC. W razie braku odesłania po prostu znajduje zastosowanie wynikająca z art. 1 i 2 KPC reguła
przewidująca rozpoznawanie spraw cywilnych w postępowaniu cywilnym. W świetle art. 13
§ 1 zd. 1 KPC – w razie braku jakiegokolwiek unormowania – sprawa cywilna wynikająca
ze stosunków cywilnoprawnych unormowanych przepisami szczególnymi podlega rozpoznaniu
w procesie (domniemanie drogi procesu, zob. też uw. do art. 1 oraz do art. 13, Nb 1).

2. **Dopuszczalność drogi sądowej.** Artykuły 1 i 2 KPC interpretowane łącznie regulują 2
zagadnienie dopuszczalności drogi sądowej rozumianej w doktrynie jako kompetencję sądów
powszechnych w sprawach cywilnych (*W. Broniewicz, w: W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Ku-
nicki, Postępowanie cywilne, s. 39 i n.*). Dopuszczalność drogi sądowej zachodzi, jeżeli określona
sprawa jest sprawą cywilną i podlega ona rozpoznaniu przez sąd powszechny. Dopuszczalność
drogi sądowej jest zarazem tradycyjnie zaliczana do pozytywnych przesłanek procesowych, czyli
okoliczności, od których istnienia zależy dopuszczalność powództwa, a zatem możliwość przyję-
cia powództwa przez określony sąd w celu rozpoznania i rozstrzygnięcia sprawy przedstawionej
w tym powództwie (*W. Broniewicz, tamże*).

3. **Orzekanie w przedmiocie dopuszczalności drogi sądowej.** Ponieważ w ogromnej więk- 3
szości spraw kierowanych do sądu w ramach postępowania cywilnego zachodzi dopuszczalność
drogi sądowej i okoliczność ta nie budzi jakichkolwiek wątpliwości, ustawodawca nie przewi-
dzał orzekania w sposób pozytywny o tej dopuszczalności. Byłby to bowiem przejaw zbędnego
formalizmu. W związku z tym sąd stwierdza zachodzącą w danej sprawie dopuszczalność drogi
sądowej tylko wówczas, gdy dopuszczalność ta została zakwestionowana przez stronę albo
innego uczestnika postępowania cywilnego. Oddalając zarzut niedopuszczalności drogi sądowej
sąd pierwszej instancji wydaje postanowienie i może wstrzymać dalsze rozpoznanie sprawy aż
do uprawomocnienia się tego postanowienia (art. 222, zob. uw. do tego przepisu). Sąd dru-
giej instancji stwierdza dopuszczalność drogi sądowej, oddalając zażalenie na to postanowienie,
a także oddalając apelację opartą na zarzucie niedopuszczalności drogi sądowej. Wreszcie SN
może orzec pozytywnie o dopuszczalności drogi sądowej, oddalając zarzut jej niedopuszczalności
zawarty w skardze kasacyjnej, a wyjątkowo – w skardze o stwierdzenie niezgodności z prawem
prawomocnego orzeczenia albo skardze nadzwyczajnej.

4. **Niedopuszczalność drogi sądowej.** Niedopuszczalność drogi sądowej jest brana pod uwagę 4
przez sąd z urzędu w każdym stanie sprawy (art. 202 zd. 3 w zw. z art. 199 § 1 pkt 1, zob. uw. do
tych artykułów). Stanowi ona – co do zasady – przedmiot orzeczenia sądu stwierdzającego nie-
dopuszczalność prowadzenia postępowania cywilnego w określonej sprawie. Wyjątkowo jedynie
sprawa niebędąca sprawą cywilną podlega rozpoznaniu przez sąd (art. 199¹ i 464 – zob. uw. do
tych przepisów oraz do art. 1, Nb 5). Z reguły natomiast niedopuszczalność drogi sądowej pro-
wadzi do odrzucenia pozwu (art. 199 § 1 pkt 1, zob. uw. do art. 199), także w razie stwierdzenia
tej niedopuszczalności w wyniku wniesienia środka zaskarżenia.

Postępowanie prowadzone pomimo zachodzącej niedopuszczalności drogi sądowej dotknięte
jest nieważnością (art. 379 pkt 1), braną pod uwagę z urzędu w granicach zaskarżenia
w postępowaniu apelacyjnym (art. 378 § 1) oraz kasacyjnym (art. 398¹³ § 1). Stwierdzenie
niedopuszczalności w jednym z postępowań odwoławczych prowadzi do uchylenia zaskarżonego

wyroku (lub wyroków) przez sąd drugiej instancji albo SN, zniesienia postępowania dotkniętego nieważnością oraz odrzucenia pozwu (art. 386 § 2 i 3, art. 398¹⁹). Skutek ten jednak – zgodnie z art. 378 § 1 i art. 398¹³ § 1 KPC – następuje tylko w granicach zaskarżenia, co oznacza, że niezaskarżona część orzeczenia – pomimo zachodzącej i stwierdzonej przez sąd odwoławczy albo SN niedopuszczalności drogi sądowej – pozostaje w mocy. Trafność takiego rozwiązania może budzić wątpliwości. Konsekwencje, wynikające z przyjęcia w tym wypadku absolutnego prymatu zasady dyspozycyjności, łagodzi jednak regulacja zawarta w art. 96 ustawy z 8.12.2017 r. o Sądzie Najwyższym (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 825), zgodnie z którą Sąd Najwyższy na wniosek Prokuratora Generalnego unieważnia prawomocne orzeczenie wydane w sprawie, w której w chwili orzekania droga sądowa była niedopuszczalna, jeżeli orzeczenie to nie może być wzruszone w trybie przewidzianym w ustawach o postępowaniach sądowych.

Wskazane wyżej skutki procesowe stwierdzenia niedopuszczalności drogi sądowej, a także – prowadzenia postępowania pomimo występującej niedopuszczalności drogi sądowej zachowują aktualność na gruncie postępowania nieprocesowego. W szczególności wniosek wszczynający postępowanie nieprocesowe podlega odrzuceniu, zaś postępowanie dotknięte jest nieważnością (art. 199 § 1 pkt 1 i art. 379 pkt 1 w zw. z art. 13 § 2 KPC). W postępowaniu klauzulowym w razie stwierdzenia niedopuszczalności drogi sądowej następuje odmowa nadania klauzuli wykonalności (a ściślej – odrzucenie wniosku o nadanie klauzuli wykonalności). Odmienne natomiast została ukształtowana ta kwestia we właściwym postępowaniu egzekucyjnym, ustawodawca nie przewidział bowiem odrzucenia wniosku o wszczęcie egzekucji, zaś stwierdzenie, że egzekucja nie należy do sądowych organów egzekucyjnych powoduje obligatoryjne umorzenie postępowania egzekucyjnego z urzędu (art. 824 § 1 pkt 1 KPC).

- 5 **5. Następcza niedopuszczalność drogi sądowej.** Przedstawiana dotychczas niedopuszczalność drogi sądowej, istniejąca już w chwili wszczęcia postępowania cywilnego, określana jest w doktrynie mianem **pierwotnej niedopuszczalności** drogi sądowej. Wyjątkowo jednak może się zdarzyć, że określona sprawa w chwili wszczęcia postępowania podlegała załatwieniu w postępowaniu cywilnym, jednak – w wyniku interwencji ustawodawcy – jej rozpoznanie przekazane zostało na drogę innego postępowania. Ta zupełnie wyjątkowa sytuacja określana jest w doktrynie mianem następczej niedopuszczalności drogi sądowej (zob. w szczególności *W. Broniewicz*, tamże, s. 43), a pojawienie się owej niedopuszczalności (w toku postępowania) prowadzi do umorzenia postępowania (art. 355, zob. uw. do tego przepisu).

Przyjąć należy, że skutek ten nastąpi we wszystkich rodzajach postępowań uregulowanych w KPC, a w szczególności w procesie, w postępowaniu nieprocesowym, postępowaniu klauzulowym, a także właściwym postępowaniu egzekucyjnym.

- 6 **6. Czasowa niedopuszczalność drogi sądowej.** Wskazywana wyżej w Nb 4 i 5 całkowita niedopuszczalność wszczynania i prowadzenia postępowania cywilnego w danej sprawie określana jest w literaturze jako **bezwzględna niedopuszczalność drogi sądowej** (zob. przykładowo *W. Broniewicz*, tamże, s. 41 i n.). Z kolei **względna niedopuszczalność drogi sądowej** oznacza – zależnie od jej rodzaju – konieczność albo możliwość przeprowadzenia innego postępowania przed skierowaniem sprawy na drogę sądową (drogę postępowania cywilnego). Konieczność przeprowadzenia innego postępowania, poprzedzającego postępowanie cywilne, pojawia się w przypadku czasowej niedopuszczalności drogi sądowej. Dopiero bezskuteczne wyczerpanie drogi innego postępowania otwiera przed zainteresowanym drogę sądową (zamkniętą wcześniej na czas innego postępowania). Czasowa niedopuszczalność drogi sądowej z pewnością przyczynia się do ograniczenia liczby spraw trafiających na drogę sądową, w wielu wypadkach udaje się bowiem załatwić sprawę w postępowaniu poprzedzającym postępowanie sądowe.

Czasowa niedopuszczalność drogi sądowej przewidziana została w art. 842 § 1 KPC. Wnieсение powództwa o zwolnienie zajętego przedmiotu od egzekucji administracyjnej powinno być bowiem poprzedzone postępowaniem przed administracyjnym organem egzekucyjnym w tym przedmiocie, uregulowanym w art. 38 i n. EgzAdmU. Do pozwu należy dołączyć postanowienie administracyjnego organu egzekucyjnego odmawiające żądaniu wyłączenia przedmiotu spod egzekucji. Niedołączenie tego postanowienia stanowi brak formalny pisma procesowego podlegający usunięciu z zastosowaniem art. 130 KPC.

Liczne rozwiązania w tym zakresie przewidziano również w przepisach pozakodeksowych. Przypadkiem czasowej niedopuszczalności drogi sądowej o największym znaczeniu praktycznym

jest obowiązek wyczerpania drogi **postępowania reklamacyjnego** przed skierowaniem sprawy na drogę sądową. I tak, zgodnie z art. 75 ust. 1 PrPrzew, dochodzenie roszczeń w postępowaniu sądowym na podstawie ustawy lub przepisów wydanych w jej wykonaniu przysługuje uprawnionemu po bezskutecznym wyczerpaniu drogi reklamacji, przewoźnikowi zaś – po bezskutecznym wezwaniu zobowiązanego do zapłaty. Natomiast w myśl art. 75 ust. 2 PrPrzew, reklamacje lub wezwania do zapłaty uważa się za bezskuteczne, jeżeli dłużnik nie zapłacił dochodzonych należności w terminie 3 miesięcy od dnia doręczenia reklamacji lub wezwania do zapłaty.

Postępowanie reklamacyjne przewidziano również w art. 94 PrPoczt, z którego wynika, iż prawo dochodzenia roszczeń określonych w ustawie w zakresie niewykonania lub nienależytego wykonania usługi powszechnej w postępowaniu sądowym lub postępowaniu w sprawie pozasądowego rozwiązywania sporów konsumenckich przysługuje nadawcy albo adresatowi po wyczerpaniu drogi postępowania reklamacyjnego. W myśl natomiast art. 93 ust. 1 PrPoczt, drogę postępowania reklamacyjnego w odniesieniu do usług pocztowych uważa się za wyczerpaną w przypadku odmowy uznania reklamacji przez operatora pocztowego albo niezapłacenia dochodzonej należności w terminie 30 dni od dnia uznania reklamacji.

W art. 107 ust. 1 i 2 PrTelekom przewidziano, że prawo dochodzenia roszczeń określonych w ustawie w postępowaniu sądowym lub w postępowaniu w sprawie pozasądowego rozwiązywania sporów konsumenckich przysługuje użytkownikowi końcowemu po wyczerpaniu drogi postępowania reklamacyjnego. Natomiast drogę postępowania reklamacyjnego uważa się za wyczerpaną, jeżeli reklamacja nie została uwzględniona lub dostawca publicznie dostępnych usług telekomunikacyjnych nie zapłacił dochodzonej należności w terminie 30 dni od dnia, w którym reklamacja usługi telekomunikacyjnej została uwzględniona.

Jak wynika z art. 33 i 34 PrGeod, **w sprawach o rozgraniczenie nieruchomości** postępowanie sądowe (nieprocesowe) powinno być, co do zasady, poprzedzone postępowaniem administracyjnym przeprowadzonym przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w razie niezawarcia ugody granicznej przed geodetą.

Z kolei w sprawach o odszkodowanie za szkody wyrządzone w związku z zajęciem nieruchomości na zakwaterowanie przejściowe lub z utworzeniem strefy niebezpieczeństwa postępowanie sądowe poprzedzone jest postępowaniem administracyjnym o odszkodowanie prowadzonym przez **dowódcę jednostki wojskowej**. W razie niezawarcia ugody, dowódca jednostki wojskowej wydaje decyzję o sposobie załatwienia wniosku o odszkodowanie. W terminie miesiąca od daty doręczenia decyzji, a także w wypadku niewydania jej przez organ wojskowy w terminie 3 miesięcy od dnia zgłoszenia wniosku o przyznanie odszkodowania, poszkodowany może dochodzić roszczeń na drodze postępowania sądowego (art. 76 ustawy z 22.6.1995 r. o zakwaterowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, tekst jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 2356 ze zm.).

Droga sądowa jest również czasowo niedopuszczalna w dwóch kategoriach spraw uregulowanych w ustawie z 27.4.2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 1396 ze zm.). Zgodnie z art. 131 PrOchrŚrod, w razie ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości w związku z ochroną zasobów środowiska na żądanie poszkodowanego właściwy starosta ustala, w drodze decyzji, wysokość odszkodowania; decyzja jest niezaskarżalna. Analogiczne rozwiązanie przewidziano w razie cofnięcia albo ograniczenia pozwolenia w szczególności obejmującego wprowadzanie gazów lub pyłów do powietrza albo wytwarzanie odpadów, z tym że odszkodowanie przysługuje od organu właściwego do cofnięcia lub ograniczenia pozwolenia (art. 196 ust. 3 PrOchrŚrod). W obu wypadkach strona niezadowolona z przyznanego odszkodowania może w terminie 30 dni od dnia doręczenia decyzji administracyjnej, wnieść powództwo do sądu powszechnego; droga sądowa przysługuje także w razie niewydania decyzji przez właściwy organ w terminie 3 miesięcy od zgłoszenia żądania przez poszkodowanego (art. 131 ust. 2 i art. 196 ust. 4 PrOchrŚrod).

Zgodnie z art. 80 ust. 1 GospNierU, od orzeczenia samorządowego kolegium odwoławczego w sprawie aktualizacji opłaty rocznej z tytułu użytkowania wieczystego właściwy organ lub użytkownik wieczysty mogą wnieść sprzeciw w terminie 14 dni od dnia doręczenia orzeczenia. Wniesienie sprzeciwu jest równoznaczne z żądaniem przekazania sprawy do sądu powszechnego właściwego ze względu na miejsce położenia nieruchomości.

Czasowa niedopuszczalność drogi sądowej przewidziana została również w sprawach odszkodowawczych uregulowanych w ustawie z 20.7.2017 r. – Prawo wodne (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r.

poz. 2268 ze zm.). W terminie 30 dni od doręczenia decyzji administracyjnej w przedmiocie odszkodowania strona może wnieść powództwo do sądu powszechnego (art. 469 ust. 4 i art. 471 ust. 7 PrWod).

Sądowe postępowanie cywilne powinno być również obligatoryjnie poprzedzone postępowaniem administracyjnym w sprawach o wyrównanie strat majątkowych, powstałych w następstwie ograniczenia wolności i praw człowieka i obywatela w czasie stanu nadzwyczajnego: stanu wojennego, stanu wyjątkowego lub stanu klęski żywiołowej. Zgodnie z art. 6 ustawy z 22.11.2002 r. o wyrównywaniu strat majątkowych wynikających z ograniczenia w czasie stanu nadzwyczajnego wolności i praw człowieka i obywatela (Dz.U. Nr 233 poz. 1955), poszkodowany niezadowolony z decyzji w sprawie odszkodowania, w terminie 30 dni od dnia doręczenia decyzji w tej sprawie, może wnieść powództwo do sądu powszechnego.

Z kolei w świetle art. 151 PrGeolGórn, sądowe dochodzenie roszczeń za szkody spowodowane ruchem zakładu górniczego jest możliwe po wyczerpaniu postępowania ugodowego.

Wreszcie w myśl art. 45 ust. 1 *in initio* ustawy z 25.9.1981 r. o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego (tekst jedn. Dz.U. z 2015 r. poz. 1543), spory pomiędzy radą pracowniczą przedsiębiorstwa a dyrektorem przedsiębiorstwa rozstrzyga komisja rozjemcza. Zgodnie zaś z art. 46 tej ustawy, w wypadku nierozstrzygnięcia sporu przez komisję rozjemczą, rada pracownicza przedsiębiorstwa lub dyrektor przedsiębiorstwa w ciągu 14 dni może wnieść sprawę do sądu.

- 7 **7. Skutki czasowej niedopuszczalności drogi sądowej.** Wobec braku szczególnej regulacji w tym zakresie przyjąć należy, że skierowanie do sądu sprawy cywilnej pomimo niewyczerpania obligatoryjnej drogi innego postępowania powinno wywoływać skutki identyczne jak w przypadku bezwzględnej niedopuszczalności drogi sądowej, a zatem co do zasady powinno powodować odrzucenie pozwu, zaś postępowanie prowadzone pomimo zachodzącej w danej sprawie czasowej niedopuszczalności drogi sądowej uznać należy za dotknięte nieważnością (zob. Nb 4). Na etapie badania wymagań formalnych pozwu niedołączenie do tegoż pozwu uprzednio wydanej decyzji administracyjnej może być uznane za brak formalny pozwu, ale tylko wówczas, gdy wymóg dołączenia decyzji do pozwu wyraźnie został przewidziany w przepisie regulującym określony przypadek czasowej niedopuszczalności drogi sądowej (tak w szczególności art. 842 § 1 KPC).

Choć w doktrynie podnosi się, że „koncepcja czasowego zamknięcia drogi sądowej pozostaje w kolizji z Konstytucją” (*J. Gudowski, w: T. Ereciński, K. Weitz (red.), Wpływ Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na pojęcie dopuszczalności drogi sądowej, s. 427*), brak jest normatywnych podstaw do odmiennego określenia skutków czasowej niedopuszczalności drogi sądowej.

- 8 **8. Przemienność drogi sądowej oraz drogi innego postępowania.** Przemienność drogi sądowej oraz drogi innego postępowania stanowi drugi – obok czasowej niedopuszczalności drogi sądowej – rodzaj względnej niedopuszczalności drogi sądowej (zob. Nb 6). Przemienność polega na tym, że sprawa może być – według wyboru zainteresowanego – załatwiona albo przez sąd powszechny, albo przez inny organ (poza postępowaniem cywilnym). Dokonanie przez zainteresowany podmiot wyboru innego postępowania powoduje niedopuszczalność drogi sądowej. Zainteresowany może jednak zrezygnować z innego postępowania (do chwili jego ostatecznego zakończenia), co otwiera drogę sądową. Przypadkiem przemienności kompetencji jest regulacja zawarta w art. 242 KP. Pracownik może dochodzić swych roszczeń ze stosunku na drodze sądowej (art. 242 § 1 KP), może też jednak zażądać wszczęcia postępowania pojednawczego przed komisją pojednawczą przed skierowaniem sprawy na drogę sądową (art. 242 § 2 KP). Pracownik może również zrezygnować z załatwienia sprawy przez komisję pojednawczą, otwierając sobie w ten sposób drogę sądową (art. 254 KP).
- 9 **9. Wyłączenie drogi sądowej mocą zapisu na sąd polubowny.** Wyjątkowo wyłączenie drogi postępowania cywilnego przed sądem państwowym może nastąpić mocą umowy procesowej zawartej pomiędzy stronami określonego stosunku prawnego. Ponieważ źródłem wyłączenia drogi sądowej nie jest tutaj przepis ustawy, ale umowa, przypadek ten nie jest zaliczany do niedopuszczalności drogi sądowej. Zgodnie zaś z art. 1165 § 1 KPC, w razie wniesienia do sądu sprawy dotyczącej sporu objętego zapisem na sąd polubowny, sąd odrzuca pozew lub wniosek o wszczę-

cie postępowania nieprocesowego, jeżeli pozwany albo uczestnik postępowania nieprocesowego podniósł zarzut zapisu na sąd polubowny przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy. Przepisu tego nie stosuje się, gdy zapis na sąd polubowny jest nieważny, bezskuteczny, niewykonalny albo utracił moc, jak również wtedy, gdy sąd polubowny orzekł o swej niewłaściwości (art. 1165 § 2).

Art. 3. [Zasada prawdy]

Strony i uczestnicy postępowania obowiązani są dokonywać czynności procesowych zgodnie z dobrymi obyczajami, dawać wyjaśnienia co do okoliczności sprawy zgodnie z prawdą i bez zatajania czegokolwiek oraz przedstawiać dowody.

Spis treści

	Nb		Nb
1. Zasada prawdy	1	5. Ograniczenia przy poznawaniu prawdy	5
2. Doktrynalne ujęcia zasady prawdy	2	6. Prymat zasady prawdy materialnej	6
3. Adresaci normy	3	7. Orzecznictwo	7
4. Dobre obyczaje	4	8. Nowelizacja KPC	8

1. **Zasada prawdy.** Komentowany artykuł jest podstawowym przepisem statuującym zasadę 1 prawdy w postępowaniu cywilnym. Wynika to zarówno z jego treści, jak i z systematyki KPC. Przepis – zawarty w tytule wstępnym obejmującym przepisy ogólne – znajduje zastosowanie we wszystkich postępowaniach unormowanych w Kodeksie (również w postępowaniach o charakterze pomocniczym, ubocznym czy wпадkowym), a także w postępowaniach uregulowanych poza Kodeksem, jeżeli przepisy normujące dane postępowanie przewidują odpowiednie stosowanie do niego KPC. Nie można zgodzić się z *W. Siedleckim* (w: *W. Siedlecki, Z. Świeboda, Postępowanie cywilne*, s. 59 i n.), iż zasada prawdy uregulowana w art. 3 ma „odpowiednie” zastosowanie w postępowaniu zabezpieczającym i egzekucyjnym. Jak wskazywano, zasada prawdy i analizowany przepis mają w powoływanych postępowaniach zastosowanie wprost (odnośnie do odpowiedniego stosowania przepisów – zob. Nb 8 do art. 13). W literaturze przedmiotu trafnie natomiast wskazuje się, że komentowany przepis ustanawia **zakaz kłamstwa procesowego** adresowany do stron, innych uczestników postępowania oraz ich przedstawicieli, a także obowiązek kompletności (zupełności) wyjaśnień udzielanych przez te podmioty (zob. m.in. *A. Jakubecki, Naczelne zasady*, s. 361 i 363; *K. Piasecki, w: K. Piasecki, A. Marciniak, KPC. Komentarz*, t. 1, 2014, s. 71; *M. Uliasz, Kodeks, uw. do art. 3, Nb 4 i n.*).

Zasada prawdy unormowana w szczególności w art. 3 ma **pierwszeństwo przed postulatem szybkości postępowania** i tzw. ekonomii procesowej, o czym przekonuje m.in. treść art. 6 KPC, wszak rozstrzygnięcie sprawy ma nastąpić na pierwszym posiedzeniu sądowym, tylko „jeżeli jest to możliwe bez szkody dla wyjaśnienia sprawy” (*J. Jodłowski, w: J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, Postępowanie cywilne*, s. 132 i n.).

2. **Doktrynalne ujęcia zasady prawdy.** Zasada prawdy jest rozmaicie definiowana w doktrynie i orzecznictwie postępowania cywilnego. Wśród obecnie wyrażanych poglądów wyodrębnić można cztery grupy stanowisk:

- 1) pogląd, zgodnie z którym za obowiązującą należy uznać **zasadę prawdy formalnej** (określanej też mianem **prawdy sądowej**), co oznacza, że rozstrzygnięcia sądu (i innych organów postępowania cywilnego) powinny być zgodne z treścią materiału procesowego zebranego w toku postępowania, a w szczególności z ustalonymi w ramach postępowania faktami i przeprowadzonymi dowodami (odnośnie do pojęcia prawdy materialnej zob. bliżej *T. Ereciński, K. Weitz, Prawda i równość stron*, s. 20 i n.; *A. Jakubecki, Naczelne zasady*, s. 365 i n.). Tak rozumiana zasada prawdy silnie powiązana jest z liberalnym modelem postępowania cywilnego oraz z zasadą kontradiktoryjności, jako kolejną podstawową zasadą postępowania cywilnego. Zatem ciężar przedstawiania faktów i dowodów na poparcie prawdziwości twierdzeń o tych faktach spoczywa na uczestnikach postępowania, zaś rola sądu (i innych organów) ogranicza się zasadniczo do oceny zebranych faktów i dowodów oraz ich weryfikacji w ramach zebranego materiału. Do autorów opowiadających się – na gruncie KPC,

a w szczególności przepisów o procesie – za obowiązywaniem zasady prawdy formalnej zaliczyć można w szczególności: *J. Jankowskiego* (Nowelizacje, s. 7 i n.), *K. Knoppka* (Zmierch, s. 9 i n.), *Ł. Błaszczaka* (w: *E. Marszałkowska-Krześ* (red.), *Postępowanie cywilne*, s. 55), *A. Kallaus* (Konsekwencje, s. 139 i n.), *M. Manowską* (Zmiany, s. 8 i n.);

- 2) wyrażane jest również stanowisko przeciwnie, zgodnie z którym w polskim postępowaniu cywilnym obowiązuje **zasada prawdy materialnej (obiektywnej)**. Tak ujmowana zasada prawdy oparta jest na założeniu, że rozstrzygnięcia organów postępowania powinny być oparte na ustaleniach zgodnych ze stanem rzeczywistym, prawdą obiektywną występującą w danej sprawie, czyli prawdą rozumianą zgodnie z jej arystotelesowską definicją *veritas est eadequatio rei et intellectu* (odnośnie do pojęcia prawdy materialnej zob. bliżej *T. Ereciński*, *K. Weitz*, *Prawda i równość stron*, s. 19 i n.; zob. też raczej odosobniony pogląd *H. Pietrzkowskiego* o odmiennym znaczeniu pojęć prawdy materialnej oraz prawdy obiektywnej – *tenże*, *Metodyka pracy sędziego*, 2014, s. 38 i n.). Zwolennicy tego stanowiska kładą w szczególności nacisk na aktywną rolę sądu (i innych organów) w toku ustalania faktów i ich weryfikowania w ramach prowadzonego postępowania. Zasada prawdy materialnej była bez wątpienia zasadą obowiązującą na gruncie pierwotnego brzmienia komentowanego przepisu. Obecna jego treść stanowiła § 1, zaś zgodnie z art. 3 § 2, „sąd powinien dążyć do wszechstronnego zbadania wszystkich istotnych okoliczności sprawy i do wyjaśnienia rzeczywistej treści stosunków faktycznych i prawnych. Sąd z urzędu może podejmować czynności dopuszczalne według stanu sprawy, jakie uzna za potrzebne do uzupełnienia materiału i dowodów przedstawionych przez strony i uczestników postępowania”. Zacytowany paragraf został uchylony ZmKPC1996 i wraz z tą obszerną nowelizacją pojawił się w doktrynie i orzecznictwie spór o to, w jakim kształcie zasada prawdy obowiązuje w polskim postępowaniu cywilnym. Wskazany spór pogłębiły kolejne zmiany KPC, a w szczególności dwie obszerne nowelizacje zawarte w ZmKPC2004 oraz ZmKPC2011. Ostatnia ze wskazanych ustaw wprowadziła również zmianę w treści art. 3, o czym bliżej w Nb 3. Autorzy opowiadający się za dalszym obowiązywaniem zasady prawdy materialnej w polskim postępowaniu cywilnym to m.in.: *W. Broniewicz* (w: *W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki*, *Postępowanie cywilne w zarysie*, 2016, s. 70), *K. Piasecki* (w: *K. Piasecki, A. Marciniak*, KPC. Komentarz, t. 1, 2014, s. 18 i n.; *tenże*, *Postępowanie sporne rozpoznawcze*, s. 65 i n.), *A. Marciniak* (w: *K. Piasecki, A. Marciniak*, KPC. Komentarz, t. 1, 2016, uw. do art. 3, Nb 2); *S. Dalka* (*Podstawy postępowania cywilnego*, s. 20 i n.); zob. jednak odmiennie: *S. Dalka, M. Koenner* (Nowelizacja k.p.c. z 2 lipca 2004 r. z komentarzem, s. 22), *J. Jodłowski* (w: *J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapiere, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz*, *Postępowanie cywilne*, s. 130 i n.), *J. Gudowski* (O kilku naczelnych zasadach procesu cywilnego – wczoraj, dziś, jutro, s. 1027), *W. Siedlecki* (w: *W. Siedlecki, Z. Świeboda*, *Postępowanie cywilne*, s. 58 i n.), *H. Pietrzkowski* (Prawo do rzetelnego procesu, s. 44; *tenże*, *Metodyka pracy sędziego*, 2014, s. 38 i n.), *E. Marszałkowska-Krześ* (KPC, Komentarz, Legalis 2018, uw. do art. 3, Nb 9), *B. Bładowski* (*Metodyka pracy sędziego cywilisty*, s. 22). *A. Jakubecki* (Naczelne zasady, s. 371), opowiadając się *de lege lata* za obowiązywaniem zasady prawdy materialnej, uzależnia swoje stanowisko od zakresu zastosowania art. 232 zd. 2 KPC i zauważa, że jeżeli dopuszczenie dowodu z urzędu traktowane będzie jako rzecz wyjątkowa, marginalna i pozostawiona swobodnemu uznaniu sądu, mówienie o zasadzie prawdy materialnej będzie pozbawione podstawy. Z kolei *K. Piasecki* wskazuje, że można również mówić o zasadzie realizmu procesowego i dodaje, że nie można ujmować prawdy w procesie jako prawdy „subiektywnej” w odniesieniu do sędziego. Prawda subiektywna może być głoszona przez strony procesu i świadków, polega ona jednak zobiektywizowaniu przez sąd w procesie oceny dowodów (*K. Piasecki*, *Postępowanie sporne rozpoznawcze*, s. 68; *tenże*, w: *K. Piasecki, A. Marciniak*, KPC. Komentarz, t. 1, 2014, s. 18);
- 3) wyróżnić można też zapatrywanie kwestionujące podział na konkurujące zasady prawdy formalnej oraz prawdy materialnej. Zgodnie z tym poglądem, tak jak istnieje tylko jedna prawda, tak też mówić należy o **zasadzie prawdy bez dookreślenia, o jaki rodzaj prawdy chodzi** [zob. *H. Dolecki*, *Jedna czy kilka prawd w poznaniu sądowym?*, s. 94 i n.; *tenże*, *Postępowanie cywilne*, s. 49 i n.; *tenże*, w: *H. Dolecki, T. Wiśniewski*, KPC. Komentarz, t. 1, 2013, s. 68, ku temu pogładowi zdaje się też skłaniać *T. Wiśniewski* (*Przebieg procesu cywilnego*, s. 55 i n.), wskazując, że przeciwstawiane sobie zasady prawdy materialnej i formalnej

w istocie przenikają się i „kumulatywna formuła” zasady prawdy jest najbardziej adekwatna do treści znolizowanych przepisów KPC; na niecelowość dokonywania podziału na prawdę formalną i materialną wskazują również *T. Ereciński, K. Weitz*, Prawda i równość stron, s. 21 i n.; *W. Broniewicz*, w: Postępowanie cywilne, 2016, s. 70, a także *A. Jakubecki*, Naczelne zasady, s. 365, który zauważa, że „rozdzielenie między prawdą materialną i formalną wcale nie jest klarowne, a samo pojęcie prawdy formalnej bywa różnie rozumiane”, ostatecznie jednak autorzy ci wyrażają odmienne poglądy w tej kwestii – zob. pkt 2 i 4]. Zaletą tego stanowiska jest jego prostota, wadą zaś okoliczność, iż powołane stanowisko niewiele wyjaśnia. W dwóch pierwszych poglądach nie chodzi bowiem o różne rodzaje prawdy, lecz o różne sposoby i zakres jej ustalania w postępowaniu cywilnym. Rację ma zatem *A. Jakubecki* (Naczelne zasady, s. 365 i n.), stwierdzając, że u podstaw rozróżnienia pomiędzy prawdą materialną i formalną leży założenie, że poznanie prawdy w procesie cywilnym jest możliwe tylko we względnej postaci, w mniejszym lub większym stopniu zbliżonej do prawdy bezwzględnej, zaś sedno problemu sprowadza się do tego, czy sąd ma zadowoląć się tym, co przedstawiły mu strony, nawet jeśli jest przekonany, że ustalenia dokonane na tej podstawie nie odpowiadają rzeczywistości.

Stanowisko trzecie jest jednak o tyle zasadne, że w **obecnym stanie prawnym** (w szczególności na podstawie analizy przepisów KPC) **nie można mówić o obowiązywaniu w czystej postaci którejkolwiek z zasad** – czy to prawdy formalnej, czy też materialnej. Warto zarazem wskazać przepisy stanowiące przejaw jednej z tych zasad. O obowiązywaniu zasady prawdy formalnej przekonywać może uchylenie zacytowanego wyżej art. 3 § 2, inne liczne zmiany dokonane w ZmKPC1996 (m.in. art. 213, 232, 316, 368, 381) oraz ZmKPC2004 (m.in. art. 5, 184, 224, 229, 321, 339 § 2), a także – w szczególności – obecna treść art. 224 § 1, art. 230, 232 zd. 1, art. 339 § 2 KPC (również po zmianie wprowadzonej ZmKPC2019) oraz art. 6 KC. Przejawem zaś przywiązania naszego ustawodawcy do zasady prawdy materialnej są m.in. art. 103, 212 (w brzmieniu wprowadzonym ZmKPC2011 oraz zmienionym ZmKPC2019), art. 228 § 2 (również w brzmieniu nadanym ZmKPC2019), art. 232 zd. 2, art. 233, regulacja dotycząca dowodu z przesłuchania stron, a zwłaszcza art. 303. Również art. 3 w obecnym brzmieniu powoływany jest na poparcie tezy o dalszym obowiązywaniu w polskim postępowaniu cywilnym zasady prawdy materialnej (tak m.in. *A. Jakubecki*, Naczelne zasady, s. 364), pamiętać jednak należy, iż uregulowano w nim – wbrew literalnej treści, nie obowiązki, lecz ciężary procesowe uczestników postępowania (zob. niżej Nb 3). O aktualności zasady prawdy materialnej mają wreszcie przekonywać unormowania dotyczące udziału prokuratora oraz organizacji pozarządowych w postępowaniu cywilnym (art. 7–8, 55 i n. oraz 61 i n.; *W. Siedlecki*, w: *W. Siedlecki, Z. Świeboda*, Postępowanie cywilne, s. 59);

- 4) zgodnie z czwartym poglądem wyrażanym w polskiej doktrynie, **niewłaściwe jest „ujmowanie prawdy, czy też tylko dążenia do jej ustalenia w kategoriach zasady postępowania cywilnego”** (*T. Ereciński, K. Weitz*, Prawda i równość stron, s. 26 i n.). Jak wskazują autorzy zajmujący to stanowisko, „prawda ma swoje miejsce w systemie postępowania cywilnego, a dążenie do jej ustalenia jako przesłanki realizacji celu tego postępowania powinno być umożliwione przez racjonalne urządzenie postępowania, czyli przyjęcie właściwych rozwiązań w ramach zasad tego postępowania i szczególnych rozwiązań normatywnych”. Celem postępowania jest zaś wydanie prawidłowego rozstrzygnięcia (*T. Ereciński, K. Weitz*, Prawda i równość stron, s. 28 i n.).

Podobny pogląd wyraża *W. Broniewicz* (w: Postępowanie cywilne, 2016, s. 70), stwierdzając, iż zasada prawdy przejawia się w postępowaniu cywilnym nie tyle bezpośrednio, ile **poprzez realizację innych zasad** tego postępowania, a przede wszystkim zasad: kontryktoryjności, jawności, bezpośredniości i koncentracji materiału procesowego. Autor ten opowiada się jednak za obowiązywaniem w polskim postępowaniu cywilnym zasady prawdy materialnej.

3. **Adresaci normy.** Norma zawarta w komentowanym przepisie adresowana jest do **wszystkich podmiotów posiadających status uczestnika** postępowania cywilnego uregulowanego w KPC bez względu na rodzaj tego postępowania (w szczególności – powoda, pozwanego, interwenienta ubocznego, uczestnika postępowania nieprocesowego, uprawnionego i obowiązane

w postępowaniu zabezpieczającym (wyr. SA w Poznaniu z 18.8.2011 r., I ACa 621/11, Legalis), a także wierzyciela i dłużnika w postępowaniu egzekucyjnym). Okoliczność, czy dany podmiot jest uczestnikiem określonego postępowania, budzi niekiedy wątpliwości (zob. w szczególności *J. Jankowski*, Uczestnicy sądowego postępowania egzekucyjnego, s. 29 i n.). Przyjąć należy, że analizowana norma jest również wiążąca dla przedstawicieli stron, tj. ich pełnomocników oraz przedstawicieli ustawowych. Okoliczność ta wynika z istoty przedstawicielstwa (reprezentacji) jako działania na rzecz i w imieniu określonego podmiotu (w tym wypadku uczestnika postępowania cywilnego). **Adresatem** normy zawartej w komentowanym artykule **nie jest natomiast sąd**, strona nie może zatem podnieść zarzutu naruszenia tego przepisu przez sąd (post. SN z 4.11.1999 r., II CKN 563/98, Legalis; wyr. SN: z 24.1.2001 r., II CKN 28/01, niepubl.; z 7.11.2007 r., II CSK 293/07, Legalis; z 17.7.2009 r., IV CSK 117/09, OSNC-ZD 2010, Nr A, poz. 18; wyr. SA w Poznaniu z 29.12.2003 r., I ACa 1457/03, OSA 2005, Nr 3, poz. 12; wyr. SA w Lublinie z 1.8.2013 r., I ACa 247/13, Legalis, wyr. SA w Warszawie z 4.9.2013 r., I ACa 259/13, Legalis, wyr. SA w Łodzi z 10.3.2014 r., III AUa 930/13, Legalis; wyr. SN z 10.7.2014 r., I CSK 560/13, Legalis; wyr. SN z 1.12.2016 r., I PK 86/16, Legalis; wyr. SN z 23.6.2017 r., I CSK 272/16, Legalis).

W przepisie przewidziano **trzy kategorie obowiązków ciążących na uczestnikach postępowania cywilnego**:

- 1) obowiązek dokonywania czynności procesowych zgodnie z dobrymi obyczajami (wprowadzony do przepisu ZmKPC2011);
- 2) obowiązek dawania wyjaśnień co do okoliczności sprawy zgodnie z prawdą i bez zatajania czegokolwiek;
- 3) obowiązek przedstawiania dowodów.

W. Broniewicz (w: *Postępowanie cywilne*, 2016, s. 142 i n.) trafnie zauważa, że w pewnych przepisach KPC niewłaściwie użyto sformułowań, w myśl których strona jest obowiązana do określonego zachowania się. Przyjąć należy, że do przepisów tych zalicza się również komentowany artykuł (tamże, s. 70). W ślad za *W. Broniewiczem* (tamże, s. 142 i n.) wskazać należy, że powinności uczestników postępowania cywilnego dzielą się na dwie grupy: obowiązki oraz ciężary procesowe. Obowiązkiem (mającym na gruncie KPC charakter wyjątkowy) jest taka powinność, której podporządkowanie się można wymusić, zaś ciężarem procesowym jest powinność, której nie można realizować w sposób przymusowy, ale której dany podmiot musi się podporządkować, jeżeli chce uniknąć niekorzystnego skutku procesowego albo osiągnąć korzystny skutek procesowy (tamże, s. 142 i n.; podobnie *Z. Resich*, w: *Z. Resich, W. Siedlecki*, KPC. Komentarz, t. 1, 1975, s. 58). Zachowania, do których „obowiązani są” uczestnicy postępowania w myśl komentowanego przepisu, stanowią właśnie nałożone na nich przez ustawodawcę **ciężary procesowe**, a podstawowym skutkiem niezastosowania się do wymienionych w tym przepisie powinności może być wydanie przez organ postępowania orzeczenia niekorzystnego dla danego uczestnika. Pojęcie ciężaru procesowego pojawia się również w orzecznictwie. Wskazać tutaj można przykładowo wyr. SN z 17.6.2009 r. (IV CSK 71/09, Legalis), w którym trafnie przyjęto, iż przedstawienie przez stronę dowodu w celu wykazania określonych twierdzeń o faktach sprawy, z których wywodzi ona korzystne dla siebie skutki, nie jest jej prawem czy obowiązkiem procesowym, lecz ciężarem procesowym, wynikającym i zagwarantowanym przepisami prawa, przede wszystkim w jej własnym interesie. To interes strony, jakim jest wygranie procesu, nakazuje jej podjąć wszelkie możliwe czynności procesowe w celu udowodnienia przedstawionych twierdzeń o faktach; strony nie można zmusić do ich podjęcia (podobnie SA w Łodzi w wyr. z 10.3.2014 r., III AUa 930/13, Legalis).

Wyjątek w tym zakresie na gruncie komentowanego przepisu przewiduje jednak art. 304, bowiem składanie fałszywych zeznań w ramach drugiego etapu przeprowadzania dowodu z przesłuchania stron może pociągać za sobą odpowiedzialność karną (art. 233 KK). Jako dalsze wyjątki wskazać również można regulacje zawarte m.in. w art. 103 (także po zmianie wynikającej ze ZmKPC2019), 120 § 4, art. 255 w zw. z 252 i 253 i art. 916 KPC.

W związku z powyższym ustaleniem *de lege lata* tylko w ograniczonym zakresie można powoływać się na „gwarancje wykrycia prawdy materialnej w postępowaniu cywilnym”. Na gwarancje te wskazywał *W. Siedlecki* (w: *W. Siedlecki, Z. Świeboda*, *Postępowanie cywilne*, s. 58), dzieląc je na gwarancje prewencyjne, tj. takie, które opierają się na przepisach prawa

mających na celu ułatwienie i zapewnienie wyjaśnienia prawdy w postępowaniu cywilnym, oraz gwarancje represyjne, których celem jest usunięcie następstw „wynikłych w razie niewyjaśnienia tej prawdy w poszczególnym wypadku”. W ujęciu zatem *W. Siedleckiego* komentowany przepis należy zaliczyć do gwarancji prewencyjnych wykrycia prawdy materialnej w procesie cywilnym.

4. **Dobre obyczaje.** Przepis art. 3 jest normą ogólną, a w zakresie, w jakim odwołuje się do dobrych obyczajów, ma również charakter **klauzuli generalnej**. Powinności, o których tutaj mowa, zostały w sposób skonkretyzowany unormowane w wielu dalszych przepisach KPC (zob. w szczególności: art. 97, 103, 210 § 2, art. 211, 212, 216, 228, 232, 233, 266 § 1, art. 268, 282, 299 i n., 309, 403, a także art. 6 KC). Jak wskazywano wyżej, obowiązek (a ściślej – ciężar procesowy) dokonywania czynności procesowych zgodnie z dobrymi obyczajami, został wprowadzony do komentowanego artykułu przez ZmKPC2011. Wprowadzenie go wiąże się z jednym z ogólnych założeń nowelizacji, której celem było m.in. „wprowadzenie regulacji w zakresie nałożenia na strony i uczestników postępowania tzw. ciężaru wspierania postępowania w połączeniu z nowym ujęciem reguł dotyczących prezentacji materiału procesowego przez strony. Towarzyszy temu nałożenie na strony ciężaru działania w postępowaniu zgodnie z dobrymi obyczajami” (zob. uzasadnienie projektu nowelizacji, Druk sejmowy VI kadencji Nr 4332, s. 42). Zmianę komentowanego przepisu szerzej przedstawiono na s. 52 powołanego Druku sejmowego, wskazując, iż przepis ten jest niedoceniany w nauce i praktyce, a statuuje on zakaz tzw. kłamstwa procesowego i wymaganie kompletności wyjaśnień stron, sankcjonowane głównie w płaszczyźnie odpowiedzialności za koszty postępowania (art. 103 § 2 KPC). W cytowanym uzasadnieniu projektu zauważono również, że nie ma w polskim prawie procesowym regulacji, które w ujęciu ogólnym dotyczyłyby **problemu nadużywania** przez strony i uczestników postępowania ich **uprawnień procesowych**. Zagadnienie to jest częściowo tylko uwzględnione w niektórych regulacjach szczegółowych. W związku z tym pozostaje propozycja nowego brzmienia przepisu art. 3 KPC, zgodnie z którą na stronach i uczestnikach postępowania spoczywać ma ciężar dokonywania czynności procesowych zgodnie z dobrymi obyczajami. Naruszenie tego ciężaru również będzie sankcjonowane głównie w sferze odpowiedzialności za koszty postępowania, chociaż w grę wchodzi także uwzględnienie takiego naruszenia przy ocenie zachowania stron w kontekście późniejszego przedstawienia materiału procesowego. Nie jest to pełne rozwiązanie problemu nadużywania uprawnień procesowych, jednak uznano, że na tym etapie rozwiązanie dalej idące nie byłoby możliwe (tamże, s. 52). Jak wskazuje *K. Weitz*, nakaz dokonywania czynności procesowych zgodnie z dobrymi obyczajami stanowi zaczątek inkorporowania do KPC zakazu nadużywania uprawnień procesowych (*K. Weitz*, System koncentracji materiału procesowego według projektu zmian Kodeksu postępowania cywilnego, s. 17).

Trafnie zauważono w cytowanym uzasadnieniu projektu nowelizacji, iż wprowadzenie do treści komentowanej normy *passus* dotyczącego dokonywania czynności procesowych zgodnie z dobrymi obyczajami oznacza ogólne ujęcie ciężaru procesowego nałożonego na uczestników postępowania w wielu szczegółowych unormowaniach zawartych w KPC. W szczególności wskazać tu można przepisy przewidujące **sankcję w postaci nieuwzględnienia czynności procesowej przez sąd**, jeżeli czynność ta dokonana została w sposób sprzeczny z prawem, z zasadami współżycia społecznego albo miała na celu obejście prawa (art. 183¹⁴ § 3, art. 184, 203 § 4, art. 213 § 2, art. 622 § 2) bądź też była ona spóźniona albo niedopuszczalna (np. art. 171, 328 § 4, art. 344 § 3). Nieuwzględnienie czynności procesowej w wielu wypadkach wiąże się z podjęciem przez sąd określonej czynności decyzyjnej (najczęściej w postaci postanowienia o określonej treści). Jako konsekwencję naruszenia przez stronę procesu dobrych obyczajów można też wskazać dyspozycję art. 103, przewidującą możliwość nałożenia przez sąd na stronę albo interwenienta ubocznego obowiązku zwrotu kosztów wywołanych ich niesumiennym lub oczywiście niewłaściwym postępowaniem.

W post. z 16.6.2016 r. (V CSK 649/15, Legalis) SN przyjął, iż **podejmowanie** przez stronę **czynności procesowych niezgodnie z ich celem i funkcją** stanowi działanie sprzeczne z dobrymi obyczajami. Sąd trafnie przy tym zauważył, że chodzi tutaj o podejmowanie przez stronę czynności przewidzianych wprawdzie przez ustawę i formalnie dopuszczalnych, które jednak – w okolicznościach konkretnej sprawy – są wykorzystywane niezgodnie z funkcją przepisu, w sposób nieodpowiadający rzeczywistemu celowi przyznanego uprawnienia i naru-

szający prawo drugiej strony do uzyskania efektywnej ochrony prawnej. Jak wskazał jednak SN w post. z 21.7.2015 r. (III UZ3/15, Legalis), uznanie przez sąd, że wykonanie przez stronę uprawnienia procesowego stanowi nadużycie praw procesowych, może nastąpić tylko na podstawie wnikliwej oceny okoliczności sprawy, w pełni uzasadniającej stwierdzenie, że działanie strony jest podkrotowane nierzetelnym – odmiennym od przewidzianego i akceptowanego przez ustawę – celem, a w szczególności zamiarem utrudnienia lub przedłużenia postępowania. W post. z 13.6.2017 r. (III SPP 24/17, Legalis) SN uznał, że działaniem sprzecznym z dobrymi obyczajami może być wniesienie skargi na przewlekłość postępowania tuż przed terminem rozprawy apelacyjnej, o którym skarżący wiedział kilka miesięcy wcześniej. Zob. też: *Ł. Błaszczak*, Klauzula generalna, s. 157 i n.

Wątpliwości może budzić wyrażany w literaturze pogląd, że wraz z nowelizacją mocą ZmKPC2011 wprowadzono do postępowania cywilnego nową zasadę – zasadę przestrzegania dobrych obyczajów (*A. Zieliński*, w: *A. Zieliński*, KPC. Komentarz, 2012, uw. do art. 3, Nb 1; odnośnie do pojęcia i rodzajów zasad prawa zob. w szczególności: *S. Wronkowska*, *M. Zieliński*, *Z. Ziemiński*, Zasady prawa, s. 60 i n.). W świetle wcześniejszych uwag nieuzasadnione wydają się również obawy, że wprowadzenie pojęcia dobrych obyczajów do KPC może wywołać chaos interpretacyjny, bowiem pojęcie to związane było dotychczas z prawem materialnym, a nie prawem procesowym (*A. Zieliński*, w: *A. Zieliński*, KPC. Komentarz, 2012, uw. do art. 3, Nb 2). W świetle wcześniejszych uwag zgodzić się natomiast należy z *A. Zielińskim* (tamże, uw. do art. 3, Nb 4), iż **naruszenie dobrych obyczajów** nie oznacza tylko dokonywania czynności procesowych sprzecznych z prawem, ale chodzi tu **również m.in. o podejmowanie czynności spóźnionych bądź dla zwłoki** (zob. też bliżej na ten temat *M. Plebanek*, Nadużycie praw procesowych, s. 57 i n.; *A. Łazarska*, Rzetelny proces cywilny, s. 537 i n.).

Trafnie zatem przyjął SN w wyr. z 11.5.2018 r. (II CSK 457/17, Legalis), że wykorzystywanie przez stronę uprawnienia do żądania odroczenia rozprawy w celu opóźnienia postępowania stanowi naruszenie powinności działania w postępowaniu w sposób rzetelny i zgodny z zasadą lojalności wobec strony przeciwnej (art. 3 KPC). Takie działanie stanowi nadużycie uprawnień procesowych i nie korzysta z ochrony. Natomiast w wyr. z 27.7.2018 r. (V CSK 384/17, Legalis) SN wskazał, iż wystąpienie z wnioskiem o zawezwanie do próby ugodowej wyłącznie w celu uzyskania przerwy biegu przedawnienia jako nadużycie uprawnienia procesowego jest czynnością procesową sprzeczną z dobrymi obyczajami (art. 3 KPC). Zob. też uw. do art. 4¹.

5 5. Ograniczenia przy poznawaniu prawdy. Zasada prawdy, niezależnie od sposobu jej rozumienia (zob. Nb 2), nie ma na gruncie KPC charakteru absolutnego. Ustawodawca w wielu przepisach Kodeksu ustanawia ochronę dla określonych tajemnic i wartości, nawet gdyby ochrona ta wiązała się z **ograniczeniem poznania prawdy w postępowaniu cywilnym**. W szczególności wskazać tu należy na:

- 1) ochronę niejawności (poufności) postępowania mediacyjnego (art. 183⁴, 259¹);
- 2) ochronę tajemnicy informacji niejawnych o klauzuli „zastrzeżone” lub „poufne” (art. 259 pkt 2), istotnej tajemnicy zawodowej, tajemnicy spowiedzi (art. 261 § 2), tajemnicy przedsiębiorstwa oraz innych tajemnic podlegających ochronie na podstawie odrębnych przepisów (art. 479³³);
- 3) ochronę więzów międzyludzkich wynikających z małżeństwa, pokrewieństwa, powinowactwa i stosunku przysposobienia (art. 261 i 248 § 2);
- 4) respektowanie zasady *nemo contra se edere tenetur* (art. 261 § 2 zd. 1);
- 5) ochronę dobra (w szczególności psychiki) małoletnich (art. 216¹ i art. 430, zob. też uchw. SN(7) z 7.6.1971 r., III CZP 87/70, OSNCP 1972, Nr 3, poz. 42);
- 6) respektowanie formalizmu obowiązującego w postępowaniu cywilnym oraz formy przewidzianej dla czynności prawnych (prawa materialnego, art. 246–247 KPC w zw. z art. 73 i n. KC);
- 7) związanie sądu domniemaniami prawnymi (w szczególności niewzruszalnymi, *praesumptiones iuris ac de iure*, zob. np. art. 5 KWU);
- 8) przyznanie faktów (wyraźne i dorozumiane) pochodzące od uczestnika postępowania (art. 229, 230 i 339 § 2);
- 9) możliwość ograniczenia się do uprawdopodobnienia faktów (art. 243);

10) prawo odmowy przedstawienia dokumentu oraz przedmiotu oględzin (art. 248 § 2 i art. 293);
11) przejawy legalnej (ustawowej) oceny dowodów (m.in. art. 11, 244, 245).

W literaturze wskazuje się też na dalsze ograniczenia poznania prawdy w postępowaniu cywilnym [np. **system prekluzji, terminy do dochodzenia roszczeń**, zob. m.in.: *M. Sawczuk*, Teoria prawdy w prawie cywilnym (procesowym i materialnym), s. 260 i n.; *A. Jakubecki*, Kontrydiktoryjność, s. 76 i n.; *tenże*, Naczelne zasady, s. 367 i n.; *T. Ereciński, K. Weitz*, Prawda i równość stron, s. 32 i n.; *J. Jodłowski*, w: *J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz*, Postępowanie cywilne, s. 130 i n.].

6. Prymat zasady prawdy materialnej. W literaturze (*W. Siedlecki*, w: *W. Siedlecki, Z. Świeboda*, Postępowanie cywilne, s. 59; *H. Pietrzkowski*, Metodyka pracy sędziego, 2011, s. 35 i n.; *tenże*, Prawo do rzetelnego procesu, s. 45 i n.; *J. Jodłowski*, w: *J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz*, Postępowanie cywilne, s. 132) trafnie zauważa się, iż obowiązywanie w szerszym zakresie zasady prawdy materialnej można dostrzec w **niektórych postępowaniach odrębnych w procesie** ze względu na szczególnie charakter spraw w nich rozpoznawanych i występujący w tych sprawach **pierwiastek publicznoprawny**. Chodzi tu w szczególności o postępowanie w **sprawach małżeńskich** (art. 429, 431–434, 441, 449) w sprawach ze stosunków **między rodzicami a dziećmi** (zob. m.in. art. 454, 456 § 2 i 3, art. 456¹–458) oraz w sprawach z **zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych** (m.in. art. 460 § 2, art. 462, 464, 467, 469, 470, 473, 475, 477 zd. 2, art. 477¹, 477⁹, 477¹², 477¹⁴ § 3). Teza ta jest również aktualna w **postępowaniu nieprocesowym**, przede wszystkim w sprawach załatwianych przez **sąd opiekuńczy** (np. art. 506, 546 § 2, art. 558, 559, 560¹, 561¹, 565¹, 570 i n.). Podobne stanowisko wyraził SN w uzasadnieniu wyr. z 23.10.2007 r. (III CSK 108/07, Legalis), stwierdzając, że współczesne postępowanie cywilne, realizując model postępowania kontrydiktoryjnego, nie eliminuje całkowicie udziału sądu w dochodzeniu do prawdy. Zachowana możliwość działania przez sąd z urzędu stanowi gwarancję, że zwłaszcza w sprawach, w których wyraźnie dominuje pierwiastek publicznoprawny, dochodzenie prawdy materialnej nie zostanie pozostawione wyłącznie stronom. Należy również wskazać w tym miejscu na wyr. SN z 25.3.1998 r. (II UKN 574/97, OSNAPIUS 1999, Nr 6, poz. 214), w myśl którego zmiana treści art. 3 i 232 KPC i wprowadzona nią dominacja zasady kontrydiktoryjności procesu cywilnego, nie zwalnia sądu ubezpieczeń społecznych od obowiązku wszechstronnego wyjaśnienia sprawy i dopuszczenia w tym celu dowodu nawet przez strony niewnioskowanego (art. 468 § 1 i 2 KPC, uchylony mocą ZmKPC2019, o aktualności powołanej tezy przekonuje jednak wprowadzony równocześnie art. 467 § 3² KPC). W tym duchu wypowiedział się też SN w wyr. z 22.10.1997 r. (I CKU 140/97, Legalis), zauważając, że **sąd** – co do zasady – może, ale **nie ma obowiązku przeprowadzania dowodów niewnioskowanych przez strony**. Wyjątki od tej reguły są ściśle określone i odnoszą się do postępowania odrębnego w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych (art. 467 KPC), z czego wynika, że wymaganie od sądu aktywności w poszukiwaniu dowodów musi mieć motywację szczególną, a mianowicie szczególnie wzgląd na ochronę interesu pracownika. Jeszcze dalej idący pogląd wyraził SA w Poznaniu, który w wyr. z 20.6.2018 r. (III AUa 532/17, Legalis) przyjął, że zmiana treści art. 3 i 232 KPC zwalnia sąd ubezpieczeń społecznych od obowiązku wszechstronnego wyjaśnienia sprawy i dopuszczenia w tym celu dowodu niewskazanego przez strony.

7. Orzecznictwo. Jak trafnie przyjął SN w wyr. z 11.12.1998 r. (II CKN 104/98, Legalis), treść **7** normatywna art. 3 KPC nie tylko nie dotyczy obowiązku (sądu) uzyskiwania wyjaśnień stron, ale nawet nie nakłada na strony „obowiązku dawania wyjaśnień”, a jedynie obowiązek mówienia prawdy przed sądem. Pogląd wyrażony przez SN rozwinął SA w Poznaniu (wyr. z 29.12.2003 r., I ACa 1457/03, OSA 2005, Nr 3, poz. 12), stwierdzając, że zgodnie z przepisem art. 3 KPC, strony i uczestnicy postępowania obowiązani są dawać wyjaśnienia co do okoliczności sprawy zgodnie z prawdą i bez zatajania czegokolwiek oraz przedstawiać dowody. **Przepis ten nie nakłada zatem na sąd obowiązku dążenia do wykrycia prawdy obiektywnej (materialnej)** bez względu na procesową aktywność stron. Wręcz przeciwnie, przy rozpoznawaniu sprawy na podstawie przepisów KPC, zmienionych mocą ZmKPC1996, rzeczą sądu nie jest zarządzanie dochodzeń w celu uzupełnienia lub wyjaśnienia twierdzeń stron i wykrycia środków dowodowych pozwalających na ich udowodnienie ani też sąd nie jest zobowiązany do przeprowadzenia z urzędu dowodów zmierzających do wyjaśnienia okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy (art. 232 KPC). Obowiązek

przedstawienia dowodów spoczywa na stronach (art. 3 KPC), a ciężar udowodnienia faktów mających dla rozstrzygnięcia sprawy istotne znaczenie (art. 227 KPC) spoczywa na stronie, która z faktów tych wywodzi skutki prawne (art. 6 KC). Adresatem normy zawartej w art. 3 KPC są strony, a nie sąd, a zatem co do zasady nie można zarzucać, iż sąd go naruszył (podobnie SA w Łodzi w wyr. z 10.3.2014 r., III AUa 930/13, Legalis oraz SA w Białymstoku w wyr. z 28.8.2014 r., I ACa 286/14, Portal Orzeczeń SA w Białymstoku, orzeczenia.bialystok.sa.gov.pl).

W wyr. z 9.9.1998 r. (II UKN 182/98, OSNAPiUS 1999, Nr 17, poz. 556) SN przyjął, iż działanie sądu z urzędu i **przeprowadzenie dowodu niewskazanego przez stronę** jest po uchyleniu art. 3 § 2 KPC dopuszczalne tylko w **wyjątkowych sytuacjach** procesowych oraz musi wypływać z opartej na zobiektywizowanej ocenie przekonania o konieczności jego przeprowadzenia. Zgadzając się z tą tezą, dodać należy, iż przesłanki skorzystania przez sąd z inicjatywy dowodowej na podstawie art. 232 zd. 2 KPC nadal stanowią w doktrynie i judykaturze przedmiot licznych kontrowersji (zob. uw. do art. 232).

Z kolei zgodnie z post. SN z 26.6.2002 r. (III CKN 537/00, Legalis), treść art. 316 § 1 KPC w brzmieniu nadanym ZmKPC1996 nie może być rozumiana jako pozostawienie nadal obowiązku badania z urzędu przez sądy obu instancji, czy sprawa jest dostatecznie wyjaśniona do stanowczego rozstrzygnięcia, a więc jaki jest „prawdziwy” stan rzeczy istniejący w chwili zamknięcia rozprawy. Nie budzi wątpliwości, iż **tzw. zasada prawdy obiektywnej**, przewidziana w uchylonym art. 3 § 2 KPC, **przestała obowiązywać**. Obecnie przez stan rzeczy istniejący w chwili zamknięcia rozprawy – w rozumieniu art. 316 § 1 KPC – należy, zdaniem SN, rozumieć stan faktyczny, ustalony (zrekonstruowany) przez sąd na podstawie dowodów przeprowadzonych zgodnie z regułami postępowania dowodowego przewidzianymi w art. 227 i n. KPC, oraz obowiązujący stan prawny (podobne stanowisko zajął również SN w post. z 8.12.1997 r., III CKN 285/97, OSNC 1998, Nr 5, poz. 89).

W uzasadnieniu wyr. z 4.1.2007 r. (V CSK 377/06, OSP 2008, Nr 1, poz. 8) SN stwierdził, że należy „z całą mocą podkreślić”, że dokonane zmiany w przepisach KPC nie oznaczają rezygnacji z zasady prawdy materialnej. **Inny niż w okresie obowiązywania zasady prawdy obiektywnej jest sposób dochodzenia do prawdy**. To strony w kontradiktoryjnym procesie mają jej poszukiwać, natomiast sąd ma zadbać o to, aby reguły postępowania obowiązujące przy jej dochodzeniu zostały zachowane. Nie wyklucza to podjęcia inicjatywy dowodowej przez sąd (podobny pogląd wyraził również SN w wyr. z 13.2.2004 r., IV CK 24/03, OSNC 2005, Nr 3, poz. 45).

Jak przyjął SA w Katowicach w wyr. z 9.12.2011 r. (I ACa 610/11, niepubl.), **wyjaśnienia informacyjne stron** co do zasady **nie mają mocy dowodowej**, choć z uwagi na treść art. 3 KPC (strony są obowiązane dawać wyjaśnienia co do okoliczności zgodnie z prawdą i bez zatajenia czegokolwiek) nabierają znaczenia w sytuacji ich zbieżności lub sprzeczności z wypowiedzią dowodową strony, tj. przesłuchaniem stron (podobnie w wyr. SO w Lublinie z 24.8.2012 r., IX GA 281/12, Legalis).

W wyr. z 4.7.2007 r. (I UK 36/07, Legalis) SN orzekł, iż w **sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych nie obowiązuje zasada prawdy formalnej**, ponieważ całe postępowanie cywilne jest oparte na zasadzie prawdy materialnej (art. 3 KPC). Jednakże uznanie przez sąd pewnych dowodów za niewiarygodne, niewystarczające lub niemające mocy dowodowej nie oznacza wcale oparcia się na zasadzie prawdy formalnej. W podobnym duchu wypowiedział się SN w wyr. z 25.5.2005 r. (I CK 765/04, Legalis), zgodnie z którym pomimo uchylenia art. 3 § 2 KPC i innych zmian w KPC nie można przyjąć, że działanie sądu zmierzające z urzędu do ustalenia prawdziwych okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy stanowi uchybienie procesowe. Mogłoby stanowić takie uchybienie tylko wówczas, gdyby łączyło się z naruszeniem zasady kontradiktoryjności, przez pozbawienie strony możliwości udziału w istotnej części postępowania lub możliwości wypowiedzenia się co do czynności dokonanych z urzędu przez sąd. Myśl o zbliżonym znaczeniu została też wyrażona w wyr. SN z 20.5.2004 r. (IV CK 404/03, Legalis). Zgodnie z jego treścią przepis art. 3 KPC nakłada na strony procesu określone obowiązki, rezygnując w obecnym brzmieniu z obowiązku sądu do wykrycia z urzędu prawdy materialnej, co jednak nie oznacza, że sąd nie może z urzędu dopuścić dowodu niewskazanego przez strony (por. art. 232 zd. 2 KPC).

[Przejdź do księgarni →](#)